

Putins vei til Krim – (...og til Ukraina)

Undertegnede tjenestegjorde i 1998-2000 som leder for OSSEs (Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa) Støttegruppe til Tsjetsjenia, et oppdrag som også medførte utstrakt kontakt og dialog med russiske sentralmyndigheter. Det var derfor en sak av relativt rutinemessig karakter da jeg i slutten av mars 1999 kontaktet Den føderale sikkerhetstjeneste (FSB) med anmodning om et møte med direktøren – Vladimir Putin - med formål å utveksle synspunkter på utviklingen i Tsjetsjenia og innhente FSBs syn på hvordan Støttegruppen kunne bidra i så måte. Innen møtet fant sted (27. april) viste det seg at Putin hadde fått et nytt verv: I tillegg til stillingen som direktør for FSB, var han nå også sekretær for Russlands Nasjonale Sikkerhetsråd, og kombinerte dermed to av landets mest sentrale maktposisjoner.

Møtet med Putin fant sted på hans kontor i det gamle KGB-hovedkvarteret ved Ljubjankaplassen. Samtalen, som foregikk på russisk og som varte en times tid, brakte ingen banebrytende resultater. Den gav imidlertid et interessant innblikk i den rådende tenkemåte - i Kreml så vel som for Putins eget vedkommende.

Ytterligere møter mellom Støttegruppen og FSBs ledelse fant ikke sted, og utviklingen etter at Putin tiltrådte som statsminister i august senere samme år skulle føre til at OSSEs forhold til de russiske sentralmyndighetene ble gradvis mer anstrengt.

Den 3. september innledet føderale russiske styrker en storstilet militær aksjon for å tvinge den tsjetsjenske utbryterrepublikken i kne. Denne såkalte «annen tsjetsjenske krig» adskilte seg på vesentlige punkter fra den forrige «første tsjetsjenske krigen» 1994-96. Den gang hadde de føderale russiske styrkene lidd flere ydmykende nederlag, noe som var blitt formidlet til omverdenen så vel som overfor et russisk publikum gjennom den aktive tilstedeværelsen av russiske og internasjonale uavhengige nyhetsmedia og observatører. Humanitære og frivillige organisasjoners virksomhet – ikke minst de russiske «soldatmødrekommitéer» - bidro også til å skape en innenlandsk opinion mot krigføringen.

I september 1999 tok de russiske føderale myndigheter full regi med begivenhetene og sørget for å ha opinionen på sin side. Uavhengige russiske eller internasjonale nyhetsmedia var ikke lenger tilstede i Tsjetsjenia, og det ble lagt et tett lokk på nyhetsformidlingen. I Tsjetsjenia fantes det heller ikke lenger noen internasjonale humanitære organisasjoner eller observatører som eventuelt kunne rapportere til omverdenen om hva som foregikk. Det eneste unntaket i

så måte var OSSEs Støttegruppe, som fortsatt hadde en rudimentær tilstedeværelse i Tsjetsjenia samt et kontor i Moskva. Følgelig falt det i undertegnedes lodd å motta en strøm av henvendelser fra de tsjetsjenske myndigheter, samt fra tsjetsjenske og andre humanitære og frivillige organisasjoner og enkeltpersoner, med til dels fortvilte rapporter om russiske menneskerettighetsbrudd og bønn om hjelp fra det internasjonale samfunn. Fra Støttegruppens side var det ikke stort en kunne gjøre i så måte – ut over å bringe situasjonen til omverdenens kunnskap ved å videreformidle henvendelsene til OSSEs formannskap (som den gang var norsk UD) samt til OSSEs sekretariat i Wien. Dette vakte betydelig mishag i Kreml. Den 24. september ble undertegnede kalt inn på teppet til det russiske utenriksministerium, hvor viseutenriksminister Tsjizjov i krasse ordelag erklærte at mine aktiviteter gikk ut over Støttegruppens mandat og at russerne skulle ha seg frabedt at jeg drev med denne type rapportvirksomhet. Samme budskap ble samme dag fremført overfor norsk UD av den russiske chargé d'affaires i Oslo, samt av den russiske OSSE-ambassadør i Wien overfor hans norske kollega Kai Eide.

Støttegruppen oppholdt seg i Russland på den russiske regjerings nåde. Det var således temmelig begrenset hva den kunne utrette om den ikke skulle risikere å bli utvist.

Den annen tsjetsjenske krig ble ingen ubetinget militær suksess. Avgjørende for Vladimir Putins videre karriere var imidlertid at han vant informasjons- og propagandakrigen og derved lyktes å skaffe seg *definisjonsmakten*: Makten til å bestemme hva Tsjetsjenia-konflikten handlet om, makten til å definere hva som var sant og hva som var usant, hva som var riktig og hva som var galt. Da Boris Jeltsin ved nyttårsaften 1999 brått annonserte at han gikk av som president, stod statsminister Putin klar til å overta, og skulle siden dominere russisk politikk.

Med hensyn til annekasjonen av Krim og destabiliseringen av Ukraina anno 2014, har mye vært sagt og skrevet om Putins motiver, argumentasjon og handlingsmønster - hans *modus operandi*. En av de beste analysene stod å lese i Anders Åslunds kronikk «Putin følger nazistenes lærebok» i *Aftenposten* 24. mars 2014. Det ble her listet opp 12 punkter hvor Putin brukte de samme argumentene for å annektere Krim som Hitler-Tyskland i 1938-39 brukte for å annektere nabolandene.

Men følelsen av déjà-vu gjaldt ikke bare analogien med Nazi-Tyskland. Vi kan også se klare likhetspunkter mellom Putin og hans *modus operandi* før og nå – i 1999 og i 2014: Hvordan han den gang som nå lyktes i å vinne informasjons- og propagandakrigen samt å vinne – og

beholde – *definisjonsmakten*. Oppskriften var å mobilisere den hjemlige opinion, marginalisere kritiske røster, sørge for at de hjemlige nyhetsmedia lydlig fulgte signalene fra Kreml, og ikke minst – å utestenge internasjonale (uavhengige) nyhetsmedia, observatører og organisasjoner.

I 1999 kunne Putin styre informasjonsflyten slik at den smule sympati som verdenssamfunnet måtte ha hatt for tsjetsjenernes sak, stort sett fordunstet. Da Russland i august 2008 gikk til angrepskrig mot Georgia, var oppskriften den samme: Ensrettet nyhetsdekning, samt å nekte internasjonale observatører og organisasjoner (FN, OSSE) tilgang til operasjonsområdene. Slik lyktes det Putin langt på vei å vinne aksept for myten om at det var Georgia som hadde startet krigshandlingene og at krigen «egentlig» var Georgias egen skyld. En hel katalog av betraktninger til støtte for denne oppfatningen ble iherdig solgt inn til omverdenen: At Russland hadde rett og plikt til å beskytte befolkningen i Abkhazia og Syd-Ossetia mot georgiske overgrep; at Georgias president Saakasjvili var en uansvarlig fyr som hadde opptrådt utillatelig provoserende; at amerikanerne og britene hadde krenket Russlands legitime geopolitiske interesser ved å stille i utsikt at Georgia kunne bli medlem av NATO. Seks år senere har det meste av dette sunket inn og blitt den toneangivende virkelighetsforståelsen også i Vesten.

I 2014 har vi sett mønsteret gjenta seg: En målrettet propagandakrig for å få omverdenen til å forstå at Krim «egentlig» var en naturlig del av Russland og at annekasjonen således måtte betraktes som en gjenoppretting av tingenes naturlige tilstand.

Putin kan neppe ha trodd at annekasjonen av Krim ville forløpe helt uten protester fra vestlig hold. Hvilket også skjedde – protester pliktskyldigst ledsaget av forsiktige trusler om sanksjoner, hvor hovedargumentet var at Russlands opptreden var et *brudd på folkeretten*. På dette ene punktet har fordømmelsen vært relativt klar.

Men samtidig med fordømmelsen er vi blitt foret med balanserende betraktninger, til dels i spørsmåls form: Er det ikke så at majoriteten (over 58 %) av befolkningen på Krim er russere? Bør ikke også disse ha nasjonal selvbestemmelsesrett? Og er det ikke så at Krim helt siden 1774 var en del av det russiske imperium, og bare har vært en del av Ukraina siden 1954 – og dette kun fordi Nikita Khrusjtsjov var full eller fikk et anfall av gavmildhet? Og hva betyr egentlig abstrakt folkerett, sett opp mot stormaktens konkrete og legitime geopolitiske interesser? Og hvis alternativet var å sette verdensfreden i fare, var det ikke da like greit at det gikk som det gikk?

Det er påfallende hvordan slike selektive geografiske og historiske «fakta» har gått rett hjem i det norske kommentariat. Hvis alternativet er å sette verdensfreden overstyr, er det kan hende greiere å la aktører som Putin ta seg til rette overfor svakere naboland? Men behøver vi samtidig la Putin vinne kampen om vår virkelighetsforståelse?

Ex-KGB-mannen Vladimir Vladimirovitsj Putin har i løpet av de siste 15 årene vist at han sier hva han mener og gjør som han sier. Underveis har han opparbeidet seg en solid erfaring med hensyn til egne evner til å vinne og beholde definisjonsmakten. Skal han fortsatt få lov til å lykkes?